

Elise K. Burton. *Genetic Crossroads: The Middle East and the Science of Human Heredity*. Stanford, California: Stanford University Press, 2021. 400 sayfa. ISBN: 9781503611917.

Ali Erken*

Tercüme: Süleyman Kıröğlü**

Tarih yazımındaki yeni yaklaşımlar, entelektüel, bilimsel ve teknik çalışmaları siyasi anlatularla ilişkilendirmeye çalışmıştır. Bununla birlikte, Orta Doğu ile ilgili mevcut literatür, yakın zamanda gelişen bilim tarihi çalışmalarından şimdye kadar biraz da olsa faydalanmıştır. Bu bağlamda, Elise K. Burton'ın *Genetic Crossroads: The Middle East and the Science of Human Heredity* adlı eseri, yirminci yüzyılda Orta Doğu'da kalıtım bilim, siyaset ve toplumsal ilişkiler arasındaki karmaşık ilişkilere dair ilgi çekici bir araştırma sunuyor. Farklı ülkelerde bulunan arşiv kaynaklarına dayanan yazar, kalıtım/genetik alanındaki çeşitli çalışmaları dikkatli bir şekilde araştırıyor ve bunları muhtelif perspektiflerden bağlamsallaştırmaya çalışıyor.

Kitap, yirminci yüzyılın ilk yarısındaki bir grup antropometrik araştırmanın bir tartışmasıyla başlıyor. "Drastic Measurements" başlığını taşıyan birinci bölümün ilk kısmında yazar, modern Yahudi ve Arap kimliklerini tanımlarken Sâmirîler ve Fenikelilerin nasıl bir tartışma konusu haline geldiklerini ele alıyor (40-43). İkinci kısımda ise esas olarak modern Türkiye ve Pehlevi döneminde İran'daki araştırmacıları ve antropometrinin devlet öncülüğünde ulus-devlet inşasını teşvik etmek için nasıl kullanıldığını inceliyor. Yazar özellikle, önde gelen Fransız antropolog Eugène Pittard'ın (ö. 1962) yakın arkadaşı olan ve doktora-sını Paris'te yapan, Türkiye'nin ilk antropologlarından Şevket Aziz Kansu'nun (ö. 1983) eserlerine eğiliyor. Burton daha sonra Pittard'ın öğrencisi ve Mustafa

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü.
İletişim: ali.erken@marmara.edu.tr.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, New York Üniversitesi, Hagop Kevorkian Yakın Doğu Araştırmaları Merkezi.

Kemal Atatürk'ün (ö. 1938) manevi kızı Afet İnan'ın (ö. 1985) Türk ırkı, Kürtler ve Aleviler hakkındaki yazılarını tartışıyor (49-51). Yazar, İnan'ın argümanlarının, antropometri kullanarak bu grupları Türklere dönüştürmeye çalışırken yeni Türk devletinin siyasi egemenliğini desteklemeye hizmet ettiğini ileri sürmektedir (55). İran'da antropometrinin çoğu zaman şehirli entelijansiya tarafından değil, Harald Krischner, Henry Field, Wilhelm Haas, William Shanklin ve Corenlus Kappers gibi Batılı bilim adamlarıyla çalışan "araştırma konularının topluluk temsilcileri" tarafından uygulandığını iddia ediyor (57-61). "Truth Serum" başlıklı ikinci bölümde Burton, ırkların incelenmesinde sero-antropolojinin kullanımını tartışıyor. Öncelikle Ludwik ve Hanna Hirszfel'd'in Birinci Dünya Savaşı sırasında Balkanlar'da A-B-O kan grubu frekanslarını antropometrik veri olarak kullandıkları serolojik araştırmalarına yer veriyor. Hirszfel, Orta Doğu'daki genetik araştırmalar için güvenilir bir indeks olarak kalan A grubu ile B grubu arasındaki sıklığın hesaplanmasına dayanan bir biyokimyasal indeks hazırlamıştı (72). Burton daha sonra Ermenilerin kökenlerini, Araplarla ve Türklerle ilişkilerini inceleyen Ernest Altounyan'ın iddialarını tartışıyor ve Yahudilerin, Bedevi Arapların ve Ermenilerin ırksal saflığı ve karışımı hakkında benzer sero-antropolojik araştırmalar yürüten William Shanklin, Leland Parr ve Rina Younovitch'in bulgularını inceliyor (77-81). Burton, Türkiye'deki yürüklerden kan örnekleri alan birçok Türk bilim insanının çalışmalarını özetledikten sonra (87) William ve Lyle Boyd'un serolojik verilerin antropometrik verilerden üstün olduğunu savunan çalışmaları ayrıntılı inceliyor.

"The Traffic in Blood" başlıklı üçüncü bölüm, bölgesel kan zincirlerine ve yerel ve Batılı uzmanlar arasında bilimsel bilginin dolaşımına odaklanıyor. Yazar, modern genetik araştırmaların geliştirilmesinde Uluslararası Kan Grubu Referans Laboratuvarı (IBGRL) kuran Arthur E. Mourant'ın çalışmalarına ve RH (+/-) ve A-B-O sistemlerinin keşfine dikkat çekiyor. Burton, Mourant ve Joseph Gurevitch'in Yahudi nüfusu araştırmalarındaki işbirliğini de tartışıyor (114). Benzer bir bölüm, eski Britanya sömürge bağlantılarına dayanan kan toplama zincirlerindeki işbirliğine ve Suudi Arabistan Enerji Şirketi (ARAMCO) için çalışan George Maranjian ve Federico Vidal gibi bilim adamlarının dahil olduğu diğer süreçlere ayrılmıştır. "Sickling Sociologies" başlıklı dördüncü bölüm, özellikle Yemen'deki Hermann Leckmann ve Türkiye'deki Muzaffer Aksoy'un (ö. 2001) çalışmalarına odaklanarak, orak hücreli anemi araştırmaları ve siyasi iktidar ilişkilerine yönelirken, "Genes Againts Beans" başlıklı beşinci bölüm, özellikle Yahudiler arasındaki "favizm" araştırmalarıyla ilgileniyor (157). Burton, İsrail'deki Tel Hashomer Hastanesi'nde çalışan ve favizme yakalanma sıklığının en fazla Kürdistan Yahudilerinde olduğunu tespit eden Chaim Sheba'nın eserlerine referansta bulunur (165). Sonrasında yazar, James Bowman'ın İran'daki Ermeni ve Zerdüşt toplulukları arasında yaptığı

çalışmaları ve nihayet G6PD geninin bağımsız mutasyonlarının “favizm” üzerindeki etkisini tartışmaktadır (177).

Altıncı bölüm, “Collection Agents” başlığını taşıyor ve esas olarak Arthur Mourant’ın çalışmalarına odaklanarak farklı topluluklardaki (ağırlıklı olarak Bedevi ve Sâmîrîler) İsrail ve İngiliz araştırmalarını ve 1967 İsrail işgalinin İsrail ve Britanya araştırmalarındaki güç ilişkilerini nasıl değiştirdiğini inceliyor. Burton, Mourant ve İsraili genetikçi Batsheva Bonne-Tamir arasındaki ilişkiyi araştırırken siyasi gelişmelerin ve teknik değişikliklerin onların akademik ortaklıkları üzerindeki etkisini göstermek için daha derine iniyor (204). “Domesticating Diversity” başlıklı yedinci ve son bölüm, daha çok 1960 sonrası İran ve Türkiye’deki genetik araştırmaları ve siyasi gelişmeleri ele alıyor. Burton, Mansur Bayatzadeh ve Dariush Farhud gibi İranlı bilim adamlarının çalışmalarını inceliyor ve “Aryanizm”in özellikle 1967 sonrası yükselişini tartışıyor. Burton, Farhud’un 1990’larda yaptığı çalışmalarda bile İran devletinin etnik çeşitliliğini toprak birliği ile uzlaştırmayı amaçladığını iddia ediyor (231). Türkiye örneğine gelince, Armağan Saatçioğlu’nun Türk nüfusundaki A-B-O frekansları ve genetik çeşitlilik hakkındaki argümanlarını inceliyor.

Genetic Crossroads, genetik bilim tarihine dair çok büyük boyutta veri sunmakla kalmaz, aynı zamanda yirminci yüzyıl boyunca Orta Doğu’daki genetik biliminin kapsamlı bir açıklamasını sunar. Burton, Batılı ve Doğulu bilim çevreleri ve güç ilişkilerini irdeleyerek farklı ülkelerdeki farklı araştırmacıları aynı kitapta birleştirmeye ve bilimsel çabanın nasıl ideolojik çekişmelerin bir ürünü olduğunu göstermeye çalışıyor. Bununla birlikte okuyucunun anlatıyı kavrayabilmek için her ülkenin bilim ve siyaset tarihi hakkında bir arka planı olması gerekiyor. Buna mukabil kitap, bazıları doğrulanmamış birçok arka plan bilgisi vererek okuyucunun dikkatini zaman zaman dağıtıyor. Sonuç olarak, *Genetic Crossroads* bir referans çalışma olarak karşımızda duruyor ve farklı alanlara teşmil edilebilecek yeni bir araştırma boyutunun kapılarını aralıyor.